

**Людмила Пастушенко,**

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та релігієзнавства  
Національного університету «Києво-Могилянська академія»

## **ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ**

### **ВІКТОРА ФЕДОРОВИЧА ІВАНИЦЬКОГО**

**Віктор Іваницький** народився 20 листопада (за новим стилем – 2 грудня) 1881 року у селі Калузьке Херсонського повіту Херсонської губернії (нині – село Калуга Березнегуватського р-ну Миколаївської області) в сім'ї священика <sup>1</sup>. Вибір В. Іваницьким шляху духовної освіти зрозумілий з огляду на його походження. Відтак, у 1892–1896 рр. він навчається у Херсонському духовному училищі, у 1896–1902 рр. – в Одеській духовній семінарії, після закінчення якої, як найкращий із випускників, був обраний для вступу до Київської духовної академії (КДА). В тому ж 1902 році вступає до Київської духовної академії, отримавши серед 65 абітурієнтів найвищі іспитові оцінки, і зайнявши перше місце в розрядному списку студентів <sup>2</sup>.

Період навчання в Академії – період формування основних світоглядних переконань та ідейних принципів, які стануть визначальними для його життя та творчості. Водночас це був період опанування необхідними професійними якостями, набуття фахової підготовки. Навчальний процес в Академії був унормованим духовно-академічним статутом 1884 року, згідно з яким студенти мали засвоїти в якості загальнообов'язкових усі богословські та філософські дисципліни, а решту предметів було розподілено між двома відділеннями – історичним і філологічним. В. Іваницький обирає історичне відділення, і цей вибір став визначальним для майбутнього науковця, оскільки поглиблене вивчення історичних дисциплін сформувало методологічні настанови його подальших наукових студій, зокрема, надання пріоритетності історичному підходові при дослідженнях. Не минулося марно і наполегливе студіювання латинської та французької мов.

Протягом чотирьох років навчання В. Іваницький зміг долучитись до неповторної інтелектуальної атмосфери Київської академії, утворюваної її викладачами і науковцями, справжніми знавцями своєї справи. Про те, що Київська академія стала для Віктора Федоровича справжньою *alma mater*, свідчать здійснені ним згодом у радянські часи певні ініціативи зі збереження для майбутніх поколінь пам'яті про Київську духовну академію. Зокрема, В. Іваницький переписує та упорядковує, вносить необхідні примітки у рукописний твір свого академічного наставника, професора кафедри Св. Письма Старого Завіту КДА В. П. Рибінського «К истории Киевской

духовної академії. Курс 1887–1891»<sup>3</sup>, де змальовано картину київського духовно-академічного життя в кінці XIX ст., означено його характерні особливості та тенденції розвитку, надано цілісні портрети духовно-академічної професури. Наприкінці свого життя у 1951 році В. Іваницький пише спогади про самого автора цього твору, як він зазначає, «дорогого учителя і товарища»<sup>4</sup>. Ці спогади становлять живе, особистісне свідчення про В. Рибінського як педагога, вченого, людини<sup>5</sup>.

Про набуті під час навчання в Київській духовній академії знання та навички самостійних студій яскраво промовляє успішно захищена В. Іваницьким у червні 1906 року кандидатська дисертація на тему «Филон Александрийский (его жизнь и обзор литературной деятельности)»<sup>6</sup>. У кандидатському творі, написаному під керівництвом проф. В. П. Рибінського, В. Іваницький поставив своїм завданням якомога повніше відтворити життя та творчість Філона Александрійського у їхній цілісності та взаємообумовленості. У своїх відгуках на дисертацію професори В. П. Рибінський і протоієрей Ф. Я. Покровський<sup>7</sup> відзначали наукову допитливість та працьовитість молодого дослідника, його схильність до кропіткої, наполегливої роботи, сміливість у вирішенні складних спірних питань, що надало йому змогу цілком гідно здійснити поставлене завдання. За висновком В. Рибінського, при незначній доробці в подальшому кандидатський твір цілком міг би бути представленим В. Іваницьким в якості магістерського. Кандидатський твір, на підставі відгуків професорів, 15 червня 1906 року був відзначений Радою КДА найвищою оцінкою «отлично-хорошо». Тоді ж ухвалою Ради КДА Іваницький був удостосний ступеня кандидата богослов'я та отримав право на здобуття ступеня магістра без додаткових іспитів на підставі захисту дисертації (ухвалу затверджено митрополитом Київським і Галицьким Флавіаном (Городецьким) 1 липня 1906 року)<sup>8</sup>.

Як один з найкращих випускників ухвалою Ради від 6 вересня 1906 року Віктор Іваницький був залишений у Київській духовній академії на 1906–1907 навчальний рік професорським стипендіатом при кафедрі біблійної історії<sup>9</sup> під керівництвом професора протоієрея Ф. Я. Покровського<sup>10</sup>. Наукові студії за часів свого стипендіатства В. Іваницький проводив у двох напрямках: з одного боку, спрямовував свої зусилля на більш ґрунтовне та розширене опрацювання творчої спадщини Філона Александрійського, з іншого – зосередився на вивченні першоджерел<sup>11</sup> та науково-дослідницької літератури з царини біблійної історії<sup>12</sup>.

З 10 серпня 1907 року наказом Св. Синоду Віктора Іваницького було призначено викладачем основного, догматичного і моральнісного богослов'я до Мінської духовної семінарії<sup>13</sup>. Однак доля судила йому повернутися до Київської духовної академії. Восени 1907 року звільняється від служби проф.

прот. Ф. Покровський, відтак кафедра біблійної історії стає вакантною. На засіданні Ради КДА від 9 жовтня 1907 р. група професорів Академії (серед яких С. Голубев, К. Попов, Ф. Титов, Д. Богдашевський та ін.) пропонує обрати на вільну кафедру магістра богослов'я, помічника інспектора КДА М. Поснова. Натомість проф. В. П. Рибінський, виконуючий на той час обов'язки ректора КДА, рекомендує на заміщення кафедри В. Іваницького. Здавалося б, Віктор Іваницький (який був лише кандидатом наук і не перебував на службі в Академії), мав менше шансів, порівняно із Михайлом Посновим, отримати посаду. Однак на засіданні Ради 25 жовтня 1907 р. під час закритого балотування більшістю голосів підтримується кандидатура саме В. Іваницького, в результаті чого він обирається Радою на кафедру біблійної історії<sup>14</sup>, 30 листопада 1907 р. митрополитом Флавіаном (Городецьким) затверджується на цій посаді у званні виконуючого обов'язки доцента<sup>15</sup>. З цього часу розпочинається викладацька діяльність Віктора Іваницького у стінах Київської духовної академії, яка триватиме аж до закриття Академії більшовиками у 1919 році.

У перші роки в Київській духовній академії В. Іваницький читав курс біблійної історії на першому році навчання<sup>16</sup>. Згідно з духовно-академічним статутом 1884 року, цей курс входив до циклу загальнообов'язкових дисциплін для усіх студентів. Після запровадження 1910 року нового статуту духовних академії курс біблійної історії було замінено на біблійну історію у межах і зв'язках з історією давнього світу<sup>17</sup>, вилучено із циклу загальнообов'язкових і віднесено до другої групи вибіркової академічних дисциплін (із загальної кількості шести груп)<sup>18</sup>. Після введення у дію 13 серпня 1918 р. тимчасового статуту КДА курс зазнав нової трансформації – був замінений на курс біблійної історії та біблійної географії<sup>19</sup>, та входив до складу біблійної групи вибіркової дисциплін<sup>20</sup>. У своїх спогадах про В. Рибінського, переосмислюючи напрям і характер своєї викладацької діяльності в Київській духовній академії, В. Іваницький визнає той факт, що він повною мірою не усвідомлював наукового статусу і значення тієї дисципліни, яку викладав, і тому, подібно до інших викладачів Академії, перебував не на своєму місці. Як він писав про себе у спогадах: «Не по своей дороге пошел и я, когда попал на кафедру “библейской истории”, т. е. как я понимал, христианской философии истории древних евреев. Но я скоро – уже на третьем году академической работы – нашел выход из этого положения: вместо “библейской истории” я стал читать обыкновенную “историю древних евреев”»<sup>21</sup>. Уже з перших років викладання В. Іваницький усвідомлює хибність самої постановки в академічній освіті науки біблійної історії, що має розбудовуватися не в апологетичному богословському контексті (тобто згідно з церковною традицією, за наперед установленими зразками трактування Біблії), а в науковому, базуючись на

принципах історичності, об'єктивності та відкритості наукового пошуку<sup>22</sup>.

Важливим етапом академічної кар'єри Віктора Іваницького став захист магістерської дисертації. 14 серпня 1909 року він подає на розгляд Ради КДА в якості магістерської дисертації рукописний твір «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности». Після опублікування твору в 1911 році<sup>23</sup> на урочистому зібранні Академічної Ради 22 грудня 1911 року відбувся публічний захист магістерської дисертації. У вступній промові<sup>24</sup> В. Іваницький розкрив феномен іудейсько-александрійського богослов'я, характерну рису якого – поєднання засад іудаїзму з надбанням елліністичної культури – яскраво увиразнено у творчості Філона Александрійського. Віктор Іваницький обґрунтував важливість застосування історичного підходу при аналізі феномену іудейсько-александрійського богослов'я, намагаючись не лише його охарактеризувати, а й пояснити його історичне походження, передумови виникнення. В кінці промови В. Іваницький висловив окрему подяку на адресу проф. В. П. Рибінського, який запропонував йому тему для магістерського твору, а також неодноразово консультував при написанні дисертації. Офіційними опонентами на захисті були проф. В. П. Рибінський і проф. священник О. О. Глаголев, які високо оцінили дисертаційне дослідження В. Іваницького, виокремили його науково значущі результати. Згідно зі свідченням кореспондента події академічного колоквиуму, захист відбувався досить похвалено, на наведені зауваження-питання офіційних та неофіційних (зокрема, П. Кудрявцева) опонентів Віктор Іваницький надав достойні відповіді, і тому Радою одноголосно було прийнято рішення про присудження В. Іваницькому ступеня магістра<sup>25</sup>. Ухвалою Св. Синоду від 22 лютого 1912 р. Віктора Федоровича було затверджено у ступені магістра богослов'я і званні доцента<sup>26</sup>. Згодом його магістерська праця була відзначена Радою КДА І-ою Макаріївською премією за 1912 р.<sup>27</sup>

Отримання В. Іваницьким професорського звання позначено окремою, майже детективною історією, що відображала змагання духовно-академічної Ради із тогочасною реакційною освітянською системою. Ще 1915 року на засіданні Ради КДА від 27 листопада більшістю голосів було підтримано ініціативу про надання В. Іваницькому та іншим доцентам звання екстраординарного професора, «в виду продолжительной и многопольной их духовно-учебной службы»<sup>28</sup>. Хоча митрополитом Київським і Галицьким Володимиром (Богоявленським) у грудні 1915 року було представлено перед Св. Синодом клопотання Ради про удостоєння професорського звання, однак воно залишилося без синодального затвердження. Це питання було поновлено 1917 року, внаслідок реформаційних процесів у сфері духовної освіти. 5 травня 1917 року на засідання Ради КДА було оприлюднено заяву

низки духовно-академічних професорів про надання Радою звання екстраординарного професора поза штатом тим доцентам (серед них був і В. Іваницький), які не мали змогу їх отримати в рамках дії статуту 1910 року<sup>29</sup>, згідно з яким пріоритет в наданні цього звання надавався викладачам у священному сані. У відповідь на це звернення Рада того ж дня обирає В. Іваницького екстраординарним професором поза штатом. Рішення Ради було затверджено синодальною ухвалою від 2 серпня 1917 року<sup>30</sup>. На засіданні Ради 3 (16) лютого 1918 року за пропозицією ректора еп. Василя (Богдашевського) було прийнято рішення про переіменування В. Іваницького на штатного екстраординарного професора<sup>31</sup>. Однак через відсутність відповіді (з причин складнощів у поштових відносинах із Росією) на представлене 9 (22) лютого 1918 р. еп. Василієм (Богдашевським) клопотання про утвердження вищим церковним керівництвом Православної Російської Церкви В. Іваницького на штатній посаді, 28 серпня (13 вересня) 1918 р. ректор входить із відповідним клопотанням до існуючого вищого органу церковного керівництва на Україні – Міністерства Сповідань уряду Скоропадського (у зв'язку зі зміною штатів відповідно до Тимчасового статуту КДА 13 серпня 1918 року). Відношенням від 7 жовтня 1918 р. Міністр Сповідань В. Зеньковський затверджує Віктора Іваницького в якості штатного екстраординарного професора<sup>32</sup>. Буквально через місяць Рада отримала довгоочікувану відповідь церковного керівництва (Патріарха Московського і всієї Росії Тихона (Беллавіна), Св. Синоду, Церковної Ради) від 3(16) вересня, що містила відмову у заявленому клопотанні Ради КДА через брак коштів та з посиланням на академічний статут 1910 р., у якому не було передбачено позаштатних професорських посад<sup>33</sup>.

Педагогічну діяльність Віктор Іваницький успішно поєднував із науковою роботою. Зокрема, з 1907 р. він був дійсним членом Церковно-історичного та археологічного товариства при КДА. У виборі наукових видань для публікації своїх творчих студій у період викладання в Київській академії професор залишався вірним академічному часопису «Труды Киевской духовной академии» – майже кожен рік на сторінках видання виходять ґрунтовні сходовознавчі та бібліїстичні дослідження В. Іваницького<sup>34</sup>. З вересня 1914 р. брав участь у роботі редакції журналу «Труды Киевской духовной академии», виконуючи функції діловода. Під час роботи в часописі Віктор Федорович уклав «Систематический указатель статей, помещенных в „Трудах императорской Киевской духовной академии“ за 1905–1914 гг.» (К., 1915), у якому представлено систематизований опис публікацій, розміщених в журналі за вказаний період. Видання цього покажчика демонструвало нове творче зацікавлення В. Іваницького – сфери бібліографії, в якій у після-революційний період він проявив себе найбільшою мірою. Маємо зазначити,

що досвід бібліотекознавця Віктор Іваницький розпочав ще з часів викладання в КДА – зокрема, на засіданні Ради від 19 березня 1918 року за пропозицією ректора єп. Василя (Богдашевського) на п'ять років В. Іваницького було обрано членом бібліотечної комісії<sup>35</sup>.

Педагогічна діяльність В. Іваницького не обмежувалась виключно Київською духовною академією. Він викладав на Київських Вищих вечірніх курсах А. В. Жекуліної (з 23 січня 1911 р. до їхнього закриття у 1920 р.), 1912 року Радою курсів був обраний професором кафедри історії Стародавнього Сходу (тобто набагато раніше, ніж у КДА), з 8 січня 1917 року – секретарем історико-філологічного факультету курсів. З 2 лютого 1918 р. по 1920 р. викладав у київському Народному університеті-політехнікумі (у лютому 1918 р. університетською Радою був обраний професором кафедри історії Стародавнього Сходу на історико-філологічному факультеті)<sup>36</sup>.

Після закриття КДА у квітні 1919 року В. Іваницький, втративши постійне місце роботи<sup>37</sup>, разом з іншими колегами з Академії, зокрема, М. Скабаллановичем, П. Кудрявцевим, Д. Гороховим, Л. Соколовим, здійснює спроби обійняти викладацькі посади в університеті св. Володимира, зважаючи на давні традиції співпраці двох установ, коли духовно-академічні професори (О. Новицький, С. Гогоцький, І. Скворцов) переходили на університетські кафедри або поєднували викладання в КДА та університеті (П. Авсенев, С. Голубев, М. Поснов). 5 травня 1919 р. В. Іваницький подає заяву до Ради історико-філологічного факультету Університету з проханням посісти кафедру загальної історії<sup>38</sup>. 17 вересня 1919 р. подає повторну заяву про можливість обійняти викладацьку посаду (пройти необхідне балотування) та прочитати курс з Вавилоно-Ассирійської літератури<sup>39</sup>. Подання другої заяви-клопотання було зумовлене політичними подіями – з приходом до Києва Добровольчої армії у серпні 1919 р. наказом військового губернатора і відповідним розпорядженням ректора Університету усі рішення університетської Ради, прийняті під час радянської влади, були скасовані. І тому на засіданні Ради від 5 та 12 вересня було ухвалено рішення про необхідність повторного подання заяв на працевлаштування та проведення процедур затвердження<sup>40</sup>. В університеті В. Іваницький перебував на посаді приват-доцента з 4 березня 1920 р. до реорганізації університету 15 червня 1920 р.

З 15 жовтня 1919 р. Віктор Іваницький обіймав професорську посаду на Вищих педагогічних курсах до їхньої ліквідації 1920 р. На курсах паралельно із викладацькою діяльністю виконував адміністративну роботу, будучи обраним Головою «хозкому» – господарчого комітету. З 1 серпня 1920 року – приват-доцент Прискорених педагогічних курсів. Поєднання педагогічної діяльності із науковими інтересами В. Іваницьким щонайкраще було реалізовано під час його праці на професорській посаді у Київському

археологічному інституті з 23 червня 1920 до закриття цієї інституції у серпні 1924 року <sup>41</sup>. Саме цей інститут, який на поч. ХХ ст. був єдиним в Україні спеціальним вищим навчальним закладом архівного профілю, передбачав (особливо у 1920-х рр.) поєднання у своїй діяльності навчальної та науково-дослідної роботи, спрямованої в напрямках вивчення пам'яток старовини, переважно української, поширення археологічних відомостей, підготовки вчених – знавців української старовини <sup>42</sup>.

Як зазначав згодом В. Іваницький у написаному ним Curriculum vitae, у зазначених навчальних закладах він читав загальний курс «Історія стародавнього сходу», а також розроблені ним спеціальні курси: «давня історія євреїв, історія Вавилоно-Ассирії, Вавилоно-Ассирійська література, культура Передньої Азії, Панвавилонізм, історична географія Ханаану, історія антисемітизму у давньому світі, александрійські іудеї, археологічні відкриття на давньому сході» <sup>43</sup>, проводив семінари зі стародавніх мов – давньоєврейської, арамейської та ново-ассирійської. Віктор Федорович володів також давньогрецькою, латиною, німецькою, французькою та англійською мовами.

У 1920-х рр. В. Іваницький залучається до роботи низки комісій Всеукраїнської академії наук. З 1 жовтня 1922 р. по 1 січня 1924 р. він був науковим співробітником Комісії з укладання енциклопедичного словника. Грандіозний проект 25-томного словника, що мав вмещувати довідкові відомості теоретичного і практичного характеру, корисні для найширшого кола читачів, так і не був реалізований. До роботи над словником було залучено найкращі наукові сили, чийми зусиллями було підготовлено матеріали для перших двох томів (один із яких під назвою «Україна»), однак навесні 1924 року Комісія припинила своє існування, здебільшого через брак достатнього фінансування, а зібрані матеріали було передано до редакції Української радянської енциклопедії <sup>44</sup>.

З 1919 року професор залучається до роботи Гєбраїстичної історично-археографічної комісії, що займалась вивченням історії євреїв та єврейської культури на Україні на основі архівних джерел. Входив до складу утвореної 8 травня 1919 р. в її рамках Гєбраїстичної тимчасової комісії по збереженню пам'яток з історії євреїв в Україні <sup>45</sup>. Серед розподілених між членами комісії дослідницьких напрямів предметом наукових студій Іваницького стала давньоєврейська мова <sup>46</sup>. Результати дослідницької діяльності В. Іваницького викладені у розвідці «Жидівська мова у Г. С. Сковороди», що була опублікована у першому збірнику праць, підготовлених комісією <sup>47</sup>, а також низці рукописів: «Єврейські елементи в українській культурі давніх часів», «Книжкова справа у євреїв», «Кілька етюдів з історії вивчення єврейської мови на Україні (1738–1817 рр.)» <sup>48</sup>. Після закриття комісії у 1929 році В. Іваницький бере участь в роботі Семітологічної комісії, утвореної у складі Київської філії Всеукраїнської

наукової асоціації сходознавства (1929–1930)<sup>49</sup>, на організаційному засіданні у березні 1929 року був обраний головою бюро комісії, однак відмовився від цієї посади, зважаючи на надмірну завантаженість на основній роботі у ВБУ. В рамках комісії В. Іваницький своєю науковою темою обирає історію семітських народів Стародавнього Сходу. Однак незабаром, на початку 1930 року, діяльність комісії було призупинено через невідповідність організаційним та ідеологічним засадам Асоціації, що мала базуватись на марксистському підході до вивчення східних питань<sup>50</sup>.

Наприкінці 1920-х рр. В. Іваницький залучається до роботи над укладанням та виданням під егідою Комітету зі святкування 10-річного ювілею ВУАН популярного ювілейного путівника ВУАН по Києву під назвою «Київ. Провідник», який вийшов 1930 р. за редакцією відомого українського мистецтвознавця Федора Ернста. Як було зазначено у передмові, Путівник був створений з метою ознайомлення гостей Києва з історичним минулим, природою, культурною спадщиною міста. У ньому зусиллями науковців було здійснено першу спробу «наукової оцінки багатьох пам'яток матеріальної культури, перелічено нові великі промислові підприємства, сотні нових культурних закладів на чолі з Всеукраїнською Академією Наук»<sup>51</sup>. У збірнику в розділі «Історичні пам'ятки й культурно-освітні установи» розміщено ґрунтовні розвідки В. Іваницького «Головний будинок Всенародної Бібліотеки України при ВУАН» та «Будинок Інституту Народної освіти» (у співавторстві з Ф. Ернстом).

#### ON REVIENT TOUJOURS À SES PREMIÈRES AMOURS<sup>52</sup>

Бібліотечна справа – царина, у якій Іваницький виявив себе справжнім майстром, продуктивним науковцем, вправним організатором та керівником. Як не парадоксально звучить, В. Іваницький розкрив себе у цій сфері через революційні події 1917–1921 рр., внаслідок яких він втратив роботу спочатку в Київській духовній академії, потім в інших ліквідованих інституціях. Так важко набутий, однак згодом узвичаєний статус духовно-академічного професора, що регламентував певний спосіб життєвої поведінки, перестав мати значення, і будь-яке нагадування про академічне минуле дорівнювало самознищенню в системі радянської освіти. Трансформація особистісної ідентифікації, яку пережив після революції В. Іваницький, як і інша духовно-академічна професура, призвела до розкриття невичерпного творчого потенціалу в інших сферах діяльності – бібліотекознавстві, бібліографії та книгознавстві.

Як зазначав сам В. Іваницький у своєму Curriculum vitae, з 1920 року він починає працювати в якості бібліотекаря, з кожним роком віддаючи цій роботі все більше енергії та часу, «особливо після того, як у зв'язку з реформою вищої освіти на Україні, одні ВУЗи було зовсім ліквідовано, а по других самостійну кафедру «Історії давнього сходу» було скасовано»<sup>53</sup>.

З 16 жовтня 1920 року по 4 січня 1921 року він працює у бібліотечній секції Київського відділу народної освіти (спеціального підрозділу виконавчого комітету органу державної влади – Київської Ради селянських, робітничих та червоноармійських депутатів) завідуючим книжковими фондами та головою комісії по розподілу книжок по школах.

1921–1933 роки – період роботи Віктора Федоровича у Всенародній бібліотеці України, заснованій у 1918 р. при Всеукраїнській академії наук. Працюючи у ВБУ, він поступово пройшов майже усі щаблі кар’єрного зростання, перебуваючи на посадах спочатку молодшого бібліотекаря (з 4 січня 1921 року), згодом підстаршого бібліотекаря (з 17 травня 1921 року), з 5 липня 1921 року – старшого бібліотекаря, завідувача відділів *Orientalia*, Бібліотекознавства, Стародруків, і з 16 жовтня 1923 року – заступника директора бібліотеки<sup>54</sup>. Після арешту у жовтні 1929 р. С. П. Постернака В. Іваницький виконував обов’язки директора ВБУ<sup>55</sup>.

Значення цього періоду в житті В. Іваницького, періоду важкої наполегливої праці, в якій він знову віднайшов своє призначення і визнання іншими, яскраво передано ним самим у листі до Б. Зданевича 1943 р.: «А ведь библиотека АН – действительно моя первая любовь. Этой библиотеке я отдал лучшие годы своей жизни, всю, без остатка, свою энергию, в ней остался кусок меня самого; о библиотеке я вспоминаю с теплым чувством и доселе продолжаю думать, что я работал неплохо...»<sup>56</sup>. Під час перебування завідуючим відділами, Іваницьким проведено величезну роботу з інвентаризації та каталогізації збережених у фондах матеріалів, розроблено інструкції з формування та опрацювання фондів. Особливо прикметною є його діяльність у відділі *Orientalia*, який був організований з самого початку існування бібліотеки, з огляду на значущість Сходу в історії України<sup>57</sup>. В. Іваницький, з метою упорядкування та систематизації збережених у відділі фондів, сформував цілісну культурологічну концепцію *Orientalia*, де окреслив феномен Сходу у різних аспектах (географічному, філологічному, культурно-історичному). Виходячи із цієї концепції, виробив критерії та принципи відбору та комплектування книжкових фондів, розробив інструкції з опису книг східними мовами<sup>58</sup>. Він ініціював створення у відділі *Orientalia* підвідділу гебраїки-юдаїки, зважаючи на найбільшу наукову цінність представленої добірки книжок з цієї тематики<sup>59</sup>.

Перебуваючи на посаді заступника директора ВБУ, розробив науково-методичні засади організації підручної бібліотеки ВБУ (1924). Опікуючись питанням покращення ефективності упорядкування та комплектування книжкових фондів, уникнення можливих конфліктів між різними відділами щодо наповнення їх матеріалом, у 1931 році обгрунтовує власний проект «Організації книжкових фондів спеціальних відділів»<sup>60</sup>. У представленому

проекті В. Іваницький порушує питання про обрання найкращого принципу комплектування спеціальних відділів, базуючись на досвіді інших бібліотек, водночас орієнтуючись «на специфічні умови роботи Всенародної бібліотеки та на специфічні властивості її організації та структури»<sup>61</sup>. Розв'язуючи це питання, ставить ширше питання про організацію усіх книжкових фондів бібліотеки взагалі, що має здійснюватись за системою кабінетів або системою функціональних відділів, поєднаної зі спеціальними відділами за формальною ознакою. Віктор Іваницький, на підставі вивчення принципів та шляхів застосування кабінетної системи у бібліотеці, приходять до висновку про недоречність впровадження цієї системи у ВБУ.

З огляду на існуючий незадовільний стан справ у сфері освітянського бібліотекознавства, низького рівня професійної та наукової підготовки бібліотечних робітників (що було притаманним для усього СРСР у 1920 – поч. 1930 рр.), В. Іваницький приділяв чимало уваги питанню розбудови бібліотечної освіти, підготовки бібліотечних кадрів, розвитку бібліотекознавства як науки. Зокрема, у 1925 р. він уклав «Положення про аспірантуру ВБУ», брав активну участь в організації та роботі утвореного 1925 р. Науково-дослідного інституту бібліотекознавства при ВБУ (згодом реорганізованого у Науково-дослідну комісію бібліотекознавства та бібліографії), входив до складу його Президії<sup>62</sup>. Викладав на бібліотечних курсах ВБУ курс «Вступ до організації бібліотек». Теоретико-методологічні питання бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства В. Іваницький підіймав у своїх наукових студіях та доповідях<sup>63</sup>.

У автобіографії, датованій 1939 роком, В. Іваницький таким чином характеризує свою працю у ВБУ: «За это время была развернута научная деятельность библиотеки, налажено собственное издательство, организована аспирантура. Во всей этой работе я принимал участие или как организатор, или как непосредственный руководитель...»<sup>64</sup>.

Проте радянська система «кадрових чисток» не оминула і В. Іваницького. Створена у вересні 1929 р. комісія на чолі із уповноваженим Укрнауки НКО у м. Києві Л. М. Левицьким, на основі здійсненої перевірки роботи структурних підрозділів ВБУ, її фінансово-економічної діяльності прийняла рішення про усунення В. Іваницького «зі всякої керівної та наукової роботи у ВБУ». Підставою для звільнення стало обвинувачення В. Іваницького у «системі протекціонізму», «підборві до ВБУ своїх родичів, участі у таємних голосуваннях на конкурсах». В. Іваницький, згідно оцінки комісії, ніс особисту відповідальність за утворений стан справ (явно негативний) у ВБУ<sup>65</sup>. При винесенні даної оцінки комісія пригадала у першу чергу «попівське минуле» В. Іваницького, його походження з родини священика, навчання та професорство у КДА, жодним словом не обмовившись про його науковий та про-

фесійний статус, набутий уже за часів становлення радянської влади <sup>66</sup>.

Однак, попри рішення комісії, В. Іваницький продовжував працювати у ВБУ до серпня 1933 р., коли під час чергової кадрової «чистки» був звільнений з посади <sup>67</sup>. Разом із дружиною Оленою Аполлонівною Іваницькою він переїхав до м. Йошкар-Ола <sup>68</sup>, і, напевне, здійснений ним крок переміщення до російської глибинки став результатом виваженого рішення, з огляду на те, що радянська репресивна машина набирала обертів і В. Іваницький міг би розділити долю багатьох своїх колег по Київській духовній академії, обвинувачених в «антирадянських настроях та контрреволюційній агітаційній діяльності» та безпідставно засуджених на основі лише «попівського минулого».

Віктору Іваницькому пощастило – в Йошкар-Ола він продовжив займатись своєю улюбленою справою – з 23 листопада 1933 року працює на посаді наукового співробітника Республіканської наукової бібліотеки, а з 1937 року стає навіть завідувачем утвореного ним її довідково-бібліографічного відділу. На новому місці В. Іваницький запроваджує розроблені під час роботи у ВБУ теоретичні та практичні установки в галузі бібліотекознавства та бібліографії. На основі всебічного вивчення структурних підрозділів бібліотеки він здійснив ряд важливих заходів з метою покращення її організації та функціонування. Упорядкував і каталогізував книжковий фонд, розробив інструкції з опису та класифікації книг. Керуючись настановою про центральне місце Республіканської бібліотеки в системі бібліотечно-бібліографічної інформації, відкрив міжбібліотечний абонемент, уклавши угоди з 12-ма найбільшими бібліотеками СРСР, запровадив консультативно-методичне керівництво районними бібліотеками, сприяв суттєвому зростанню бібліотечних фондів і підвищенню кваліфікації бібліотечних працівників. Оплікуючись покращенням інформативності читачів про фонди бібліотеки, ініціював видання «Сводного каталога периодических изданий, получаемых Республиканской библиотекой» та «Указателя литературы о Марийской АССР», що виходив з 1949 р. З цією ж метою він започаткував систематичне висвітлення інформації про книжкові фонди, нові надходження і заходи бібліотеки на сторінках періодичних видань та місцевому радіо <sup>69</sup>.

Усвідомлюючи важливість наукової постановки бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства, вчений продовжує наукові студії, розпочаті в Києві. В рамках широкої краєзнавчої роботи, що проводилась бібліотекою, В. Іваницький опублікував низку праць, присвячених бібліотечній справі у Марійській АРСР <sup>70</sup>. В рукописі залишилася закінчена ним у 1939 р. ґрунтовна монографія «Библиотечное дело в Марийской АССР: исторический очерк» <sup>71</sup>. Упорядкував низку бібліографічних покажчиків <sup>72</sup>, серед яких значне місце посідає перший бібліографічний покажчик, виданий Республіканською науковою бібліотекою «Библиография марийской библиотеки», що

залишається в широкому користуванні донині. В особовому фонді В. Іваницького (Ф. 388), що зберігається в Науково-дослідному відділі рукописів Російської державної бібліотеки, є рукописи та машинописи статей, доповідей, лекцій В. Іваницького, присвячених історії та сучасному стану бібліотечної справи<sup>73</sup>, теоретичним питанням бібліотекознавства<sup>74</sup> та бібліографії<sup>75</sup>. У 1948 р. Віктор Іваницький брав участь у Всеросійській нараді бібліотечних працівників у Москві, де виступив із доповіддю на тему краєзнавчої бібліографії Республіканської бібліотеки Марійської АРСР<sup>76</sup>.

Роботу в бібліотеці В. Іваницький поєднував із викладацькою діяльністю. У 1939–1940, 1946–1949 рр. перебував на посаді старшого викладача кафедри літератури у Марійському державному педагогічному інституті ім. Н. К. Крупської<sup>77</sup>, де також читав бібліотекознавчі курси. Викладав латину в Марійському педагогічному училищі. У 1946–1950 рр. перебував позаштатним викладачем-консультантом загальної історії в заочній вищій партійній школі при ЦК ВКП(б).

Як науковий працівник та викладач вищої школи, він був залучений до широкої просвітницько-виховної роботи. Зокрема, з 1948 року виступав із публічними лекціями, будучи членом Марійського відділення Всесоюзного товариства з поширення політичних і наукових знань серед населення. У 1944–1946 рр. працював у Лекційному бюро<sup>78</sup>, завданням якого було за допомогою лекційної пропаганди сприяти підвищенню у робітників, селян і радянської інтелігенції рівня комуністичної свідомості. Виступав на місцевому радіо із циклом просвітницьких лекцій<sup>79</sup>.

Під час перебування в Йошкар-Олі Віктор Іваницький поновлює сходознавчі студії. Зокрема, розпочинає переклад низки творів Філона Александрійського<sup>80</sup>.

Про значення наукової, бібліотечної, культурно-освітнянської, педагогічної діяльності В. Іваницького під час його перебування в Йошкар-Олі переконливо свідчить той факт, що досі в Республіці Марій Ел його вшановують як видатного культурного діяча і просвітника Марійського краю.

У 1950 році, вийшовши на пенсію, В. Іваницький вирішив повернутися в Україну. Залишаючи Йошкар-Олу, подарував Республіканській науковій бібліотеці власне книжкове зібрання з особовими екслібрисами<sup>81</sup>. Останні роки життя він провів у м. Кам'янці-Подільському (Хмельницької області), де у лютому 1955 р. помер та був похований на місцевому кладовищі.

Висвітлений життєвий шлях увиразнює перед нами живий образ В. Іваницького як цілісної особистості у єдності її іпостасей – людини, бібліотекознавця, педагога, науковця, мислителя. Людини, яка проживши багатомірне і нелегке життя трудівника на ниві науки, освіти, бібліотечної

справи, попри усі складнощі та трагічні обставини, ніколи не зраджувала собі, до кінця життя залишаючись відданою своїм ідейним принципам та переконанням. Цей світлий образ має залишитись у нашій пам'яті.

---

<sup>1</sup> ЦДАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 1; ІР НБУВ. Ф. 175. Спр. 1493. Арк. 1. В анкеті, заповненій В. Іваницьким у 1927 році (див.: ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 1), у графі про соціальне походження вказано: син народного вчителя. Віктор Федорович, з огляду на тодішні реалії радянської епохи, був змушений написати неправдиві відомості про своє походження, хоча його запис частково відповідав правді – у ХІХ ст. за своїм статусом приходський священик був учителем для народу, духовно просвіщаючи своїх прихожан.

<sup>2</sup> Извлечение из протоколов Совета Киевской духовной академии за 1902–1903 уч. год. – Киев, 1902. – С. 11, 25.

<sup>3</sup> ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 973. 73 арк.

<sup>4</sup> ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 888. 8 арк.

<sup>5</sup> Впадає у вічі доволі специфічний пафос характеристики В. Рибінського, наданої В. Іваницьким у спогадах. В. Іваницький розпочинає спогади прикрим визнанням того, що з студентських часів у нього не залишилось у пам'яті жодного спогаду про В. Рибінського як лектора і наставника, попри те, що він два роки був слухачем його курсу, а також писав у нього курсову і кандидатську роботи. На думку Віктора Федоровича, В. Рибінський був справжнім фахівцем у своїй справі, однак не володів необхідним для викладання цієї дисципліни вродженим даром богослова чи художника, поета в душі, не мав природної схильності до містики, релігійного паріння; водночас не осягав краси Біблії як художнього витвору: «не будучи по самій природі своєї ни богословом, ни эстетом, Рыбинский не мог увлечься «Ветхим Заветом», ни в первом аспекте, ни во втором. А не увлекаясь сам, он, понятно, не мог увлечь своим предметом и студентов» (ІР НБУВ. Ф. 33. № 888. Арк. 5). Відсутність покликання у вивченні та викладанні свого предмету, стверджує у спогадах В. Іваницький, було характерним для київської духовно-академічної професури взагалі. Озвучений у спогадах критичний і скептичний пафос при оцінюванні якості київської духовно-академічної освіти деякою мірою мав під собою певні підстави, однак, як нам видається, зумовлений більшою мірою особистісним досвідом перебування В. Іваницького в середовищі радянської освітянської системи, з її ідеологічною спрямованістю щодо «дипломованих лакеїв попівщини». З іншого боку, Іваницький ніби продовжує традицію критичної налаштованості щодо викладання духовно-академічних дисциплін, розпочату самим В. Рибінським у зазначеній праці «К истории Киевской духовной академии», тим самим вписуючи ініціатора критики «академічної професури» у коло самої критики.

<sup>6</sup> Кандидатський твір зберігається в Інституті рукопису НБУВ (ІР НБУВ. Ф. 304. Дис. 1896).

<sup>7</sup> Отзывы экстраординарного профессора В. Рыбинского и заслуженного экстраординарного профессора протоиерея Ф. Покровского о сочинении студента Виктора Иваницкого на тему: «Филон Александрийский. (Его жизнь и обзор литературной деятельности)» // Извлечение из журналов Совета Киевской Духовной Академии за 1905–1906 учебный год. – Киев, 1906. – С. 401–404.

<sup>8</sup> Извлечение из журналов Совета Киевской Духовной Академии за 1905–1906 учебный год. – Киев, 1906. – С. 525, 531.

<sup>9</sup> Термін перебування В. Іваницького професорським стипендіатом при КДА – з 15 серпня 1906 по 15 серпня 1907 року. Див.: ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 1.

<sup>10</sup> Рада залишила В. Іваницького в якості третього позаштатного професорського стипендіата (як виняток з установленого порядку залишення двох стипендіатів), беручи до уваги, як зазначено в протоколі засідання, відмінно-добрі успіхи під час навчання Віктора Іваницького, а також схвальні відгуки наставників Академії про його заняття і кандидатський твір. З цією метою Радою КДА через митрополита Флавіана (Городецького) було здійснено клопотання перед Св. Синодом щодо фінансування утримання В. Іваницького в розмірі 700 р. У клопотанні було відмовлено, однак через відмову від стипендіатства одного із випускників В. Іваницький став штатним стипендіатом. Див.: Извлечение из журналов Совета Киевской Духовной Академии за 1906–1907 учебный год. – Киев, 1907. – С. 247–248, 253–254.

<sup>11</sup> З першоджерел В. Іваницький студював книги Біблії, твори Йосифа Флавія, равніністичну літературу, асиро-вавилонські, єгипетські пам'ятки, твори греко-римських письменників.

<sup>12</sup> Див.: [Заслуженного экстраординарного профессора протоиерея Ф. Покровского о представленном профессорским стипендиатом В. Иванициком отчете о занятиях его по библейской истории в том же учебном году] // Извлечение из журналов Совета Киевской Духовной Академии за 1906–1907 учебный год. – Киев, 1907. – С. 546–548.

<sup>13</sup> ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 2.

<sup>14</sup> Извлечение из журналов Совета Киевской Духовной Академии за 1907–1908 учебный год. – Киев, 1908. – С. 95–97, 106–107.

<sup>15</sup> ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 2.

<sup>16</sup> У ЦДІАК збережено конспект лекцій Іваницького з біблійної історії. Див.: ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 3601.

<sup>17</sup> Див.: Устав православных духовных академий // ТКДА. – 1910. – № 7. – С. 22.

<sup>18</sup> Відповідно до впровадженого статуту, з 16 серпня 1910 року Іваницький – в. о. доцента кафедри біблійної історії з історією давнього світу. (ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 3).

<sup>19</sup> Відповідно, В. Іваницький – екстраординарний професор кафедри біблійної історії і біблійної географії. Див.: ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 4. У фонді КДА в Інституті рукопису НБУВ міститься програма і лекційний матеріал з курсу біблійної історії, прочитаний професором у 1918–1919 навч. р. (ІР НБУВ. Ф. 160. Спр. 2629. 56 арк.).

<sup>20</sup> ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 3975. Арк. 7–8.

<sup>21</sup> ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 888. Арк. 5.

<sup>22</sup> У спогадах про В. Рибінського В. Іваницький порушує актуальне для тогочасної біблійної науки питання, що постало перед духовно-академічними богословами на поч. ХХ ст. – можливості узгодження, координації загальноприйнятого церковно-традиційного тлумачення біблійних книг, біблійної історії (богословського, апологетичного дискурсу) із новітніми викликами, тенденціями тогочасної західноєвропейської біблієзнавчої науки, що запропонувала нові концептуальні підходи

до вивчення та інтерпретації біблійної історії. В. Іваницький стверджує той факт, що В. Рибінський, на відміну від В. Іваницького, не зміг звільнитися від підлеглості церковній традиції у підході до вивчення своєї дисципліни: «не стал на аналогичный путь; он не превратил св. Писание Ветхого Завета в “историю древне-еврейской литературы”, но не мог сделать ее и наукой богословской». В. Іваницький обумовлює це консервативною науковою позицією В. Рибінського, який «держался традиционных взглядов на автора той или другой библейской книги, на время ее происхождения, состав и т. д., а доказывая правильность своего понимания того или другого места библии, он ссыался на так наз. “отцов церкви”, т. е. особенно чтимых церковных писателей» (ІР НБУВ. Ф. 33. № 888. Арк. 5–5 зв.).

<sup>23</sup> Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности. – Киев, 1911. – VIII, 606 с.

<sup>24</sup> Промова згодом вийшла окремою статтею: О происхождении иудейского эллинизма Александрии // ТКДА. – 1912. – Т. 1. – № 2. – С. 253–269; [Те same]. – Киев, 1912. – 17 с.

<sup>25</sup> Из академической жизни // ТКДА. – 1912. – № 1. – С. 167–168.

<sup>26</sup> ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 2 зв.

<sup>27</sup> 31 січня 1912 року В. Іваницький подає на розгляд Ради свою магістерську працю на предмет надання Макаріївської премії, після схвальної рецензії проф. В. Рибінського Рада присуджує В. Іваницькому повну Макаріївську премію у розмірі 800 крб., а також грошову винагороду В. Рибінському за розгляд праці. Див.: Извлечение из журналов Совета Киевской Духовной Академии за 1911–1912 учебный год. – Киев, 1912. – С. 201–202; Отчет о состоянии Императорской Киевской духовной академии за 1912–1913 учебный год // ТКДА. – 1913. – № 1. – С. 153; Извлечение из журналов Совета Киевской Духовной Академии за 1912–1913 учебный год. – Киев, 1913. – С. 157–176.

<sup>28</sup> ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 3858. Арк. 58 зв.

<sup>29</sup> Наводимо текст подання професорів: «Академический устав 1910 г., с примечанием к ст. 65 при замещении вакантных экстраординатур предоставлял преимущество доцентам, состоящим в духовном сане, пред лицами светскими. На основании этого примечания в свое время три доцента, имеющие духовный сан, получили экстраординатуры, несмотря на то, что в составе корпорации были лица, преимуществующие пред ними и в годах академической службы, и во времени получения ученой степени. Члены Совета Киевской духовной академии всегда признавали примечание из ст. 65 Устава несправедливым и обидным для лиц светского звания, трудящихся на пользу академии наравне с лицами духовными. Ныне означенное примечание отменено, и права всех доцентов на экстраординатуру уравнено. Но мы полагаем бы, что в дополнение к этому акту справедливости, ныне же следует возбудить ходатайство о предоставлении экстраординатур, – конечно сверхштатных, – и тем доцентам, которые в свое время, из-за примечания к ст. 65, были несправедливо обойдены. Такими доцентами являются В. Д. Попов, В. Ф. Иваницкий, В. И. Фаминский. Считаю своим долгом предложить Совету академии избрать их в сверхштатные э. о. профессора и ходатайствовать об утверждении их, с привнесением должности содержанием, пред Св. Синодом» (ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 3876. Арк. 43).

<sup>30</sup> ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 4.

- <sup>31</sup> ЦДАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 3977. Арк. 58 зв.
- <sup>32</sup> ЦДАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 3977. Арк. 46.
- <sup>33</sup> ЦДАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 3977. Арк. 48; Спр. 3975. Арк. 1.
- <sup>34</sup> Иудейско-арамейские папирусы с острова Элефантины и их значение для науки Ветхого Завета // ТКДА. – 1914. – № 11. – С. 259–301; № 12. – С. 367–419; К вопросу о рехавитах // ТКДА. – 1915. – № 5. – С. 39–69; О происхождении иудейского эллинизма Александрии // ТКДА. – 1912. – Т. 1. – № 2. – С. 253–269; Письмо Аристея к Филократу (Введение и перевод) // ТКДА. – 1916. – № 7. – С. 153–198; № 9. – С. 1–37; № 11. – С. 197–225.
- <sup>35</sup> ЦДАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 4011; Спр. 3977. Арк. 84 зв.
- <sup>36</sup> ЦДАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 4; ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846.
- <sup>37</sup> Як зазначено у заповненій В. Іваницьким анкеті, він працював у КДА до 6 травня 1919 р. Див.: ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 1.
- <sup>38</sup> ДАК. Ф. 16. Оп. 465. Спр. 1299. Арк. 97.
- <sup>39</sup> ДАК. Ф. 16. Оп. 465. Спр. 1299. Арк. 117.
- <sup>40</sup> ДАК. Ф. 16. Оп. 465. Спр. 1299. Арк. 49, 109.
- <sup>41</sup> В анкеті В. Іваницького дата закінчення його роботи в інституті – 1 травня 1925 р. Однак за твердженням дослідників історії цього інституту, базованим на архівних документах, діяльність КАІ було припинено у серпні 1924 року за розпорядженням Київського губвно. Див.: *Матяш І. Б.* Перший вищий навчальний заклад архівного профілю в Україні (З історії Київського археологічного інституту) // Український археографічний щорічник. – Вип. 3/4. – Київ, 1999. – С. 288.
- <sup>42</sup> *Матяш І. Б.* Перший вищий навчальний заклад архівного профілю в Україні (З історії Київського археологічного інституту) // Український археографічний щорічник. – Вип. 3/4. – Київ, 1999. – С. 282.
- <sup>43</sup> ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 1.
- <sup>44</sup> *Черниш Н. І.* Українська енциклопедична справа першої половини ХХ ст. // Поліграфія і видавнича справа. – 2009. – № 1 (49). – С. 11.
- <sup>45</sup> *Ставицька Н. П.* Діяльність наукових установ ВУАН з дослідження єврейського населення в Україні (1920–1930 рр.) // Історія України: маловідомі імена, події, факти / гол. ред. П. Т. Тронько. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2008. – Вип. 35. – С. 88.
- <sup>46</sup> *Циганкова Е.* Сходознавчі установи в Україні. Радянський період. – Київ : Критика, 2007. – С. 71; *Цыганкова Э. Г., Василюк О. Д.* Виктор Федорович Иваницкий (1881–1955) – историк Древнего Востока, гебраист и библиограф // Східний світ. – 2010. – № 2. – С. 147–160.
- <sup>47</sup> Див.: Збірник праць Жидівської історично-археографічної комісії. – Кн. 1. – Київ, 1928. – С. 98–104.
- <sup>48</sup> Перелік рукописів, поданий В. Іваницьким в анкеті (ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 3). Місце знаходження цих рукописів невідоме.
- <sup>49</sup> *Циганкова Е.* Сходознавчі установи в Україні. Радянський період. – С. 169, 176.
- <sup>50</sup> *Цыганкова Э. Г., Василюк О. Д.* Виктор Федорович Иваницкий (1881–1955) – историк Древнего Востока, гебраист и библиограф. – С. 157.
- <sup>51</sup> Київ. Пугівник / Всеукраїнська Академія наук. Комітет святкування 10-ти річного ювілею ВУАН; за ред. Ф. Ернста. – Київ, 1930. – С. 5.

<sup>52</sup> Вислів, який наводить В. Іваницький у листі до Б. Зданевича, коли згадує про свою роботу у ВБУ. Див.: ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 1184. Арк. 2.

<sup>53</sup> ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 2.

<sup>54</sup> ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 1–2.

<sup>55</sup> *Ковальчук Г. І. Директори Всенародної бібліотеки України (20–30-ті рр.) // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2000. – № 2–4 (13/15). – С. 183.*

<sup>56</sup> ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 1184. Арк. 2.

<sup>57</sup> *Постернак С. Всенародна бібліотека України при Всеукраїнській Академії Наук. – Київ, 1923. – С. 28.*

<sup>58</sup> Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 18–19; *Степченко О. П. Українські вчені – фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (1918–1934). – Київ, 2008. – С. 55–56.*

<sup>59</sup> *Постернак С. Всенародна бібліотека України при Всеукраїнській Академії Наук. – С. 29.*

<sup>60</sup> Копія цього документа в машинописному варіанті зберігається в архівному фонді С. І. Маслова (ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 888).

<sup>61</sup> ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 888. Арк. 2.

<sup>62</sup> *Степченко О. П. Українські вчені – фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (1918–1934). – С. 60.*

<sup>63</sup> Див. його: Науково-дослідча праця в галузі книгознавства та бібліотекознавства у зв'язку з підготуванням бібліотекарів та встановленням аспірантури при наукових бібліотеках // *Бібліотечний збірник. Ч. 1. Праці Першої конференції наукових бібліотек УССР. – Київ, 1926. – С. 29–39; Підготування наукових бібліотекарів і взагалі наукових робітників у галузі бібліотекознавства та бібліографії // Бібліотечний збірник. – 1927. – № 2. – С. 93–102.*

В особовому фонді В. Іваницького (НИОР РГБ) збережено датовані 1920 – поч. 1930 рр. рукописи та машинописи неопублікованих статей «Про дублетний фонд», «З бібліотечного життя на Заході», «Що таке наукова бібліотека?», лекції «Библиотека Британского музея».

<sup>64</sup> Личное дело Иваницкого В. Ф. – Архив Национальной библиотеки им. С. Г. Чавайна. Д. 84. Цит. за: *Мансурова Л. Р. В.Ф. Иваницкий и просветительская деятельность Марийского края (к 125-летию со дня рождения) // Румянцевские чтения: материалы междунар. конф., 11–13 апреля 2006 г. – Москва : Пашков дом, 2006. – С. 172.*

<sup>65</sup> *Ковальчук Г. І. Директори Всенародної бібліотеки України (20–30-ті рр.). – С. 184.*

<sup>66</sup> Для порівняння: за оцінкою директора ВБУ С. Постернака, В. Іваницький обраний на посаду завідділу як відомий семітолог, професор Археологічного інституту. Див.: *Постернак С. Всенародна бібліотека України при Всеукраїнській Академії Наук. – С. 29.*

<sup>67</sup> 1939 р. В. Іваницький писав у автобіографії: «В августе 1933 года специальная комиссия Наркомпроса Украины обследовала работу библиотеки, признала основные установки неправильными и сняла с работы всю администрацию, целый ряд работников, в том числе и меня». (Архив Национальной библиотеки им. С. Г. Чавайна. Д. 84).

<sup>68</sup> Йошкар-Ола на поч. 1930-х рр. – адміністративний центр Марійської автономної області, з 1936 р. – столиця Марійської автономної РСР, нині – Республіки Марій Ел у складі Російської Федерації.

<sup>69</sup> Мансурова Л. Р. В. Ф. Иваницкий и просветительская деятельность Марийского края (к 125-летию со дня рождения) // Румянцевские чтения : материалы междунар. конф., 11–13 апреля 2006 г. – Москва : Пашков дом, 2006. – С. 172–176.

<sup>70</sup> Див. його: Библиотечное дело в Марийской Автономной Области (по данным Всесоюзной библиотечной переписи 1934 г.). – Йошкар-Ола, 1935. – 49 с.; Библиотечное дело в Марийской Автономной Области // Красный библиотекарь. – 1935. – № 11. – С. 39–40.

<sup>71</sup> Зберігається у Відділі рідкісних видань і рукописів Національної бібліотеки ім. С. Г. Чавайна Республіки Марій Ел та в Особовому фонді В. Іваницького (НИОР РГБ. Ф. 388).

<sup>72</sup> Систематический указатель к журналам: Вестник Марийского областного экономического совещания, Марийское хозяйство, Марий Эл и МАО за 1923–34 гг. // Марийская Автономная область. – 1935. – № 11–12. – С. 73–107; Библиография марийской библиографии. – Йошкар-Ола, 1948. – 22 с.; Указатель литературы о Марийской АССР за 1949 год. – Йошкар-Ола, 1951. – 116 с.

<sup>73</sup> «Библиотечное дело у древних евреев. Исторический очерк» (1944), «Библиотеки в христианскую эпоху» (1940-і рр.), «Александрийская библиотека» (1940-і рр.), «Библиотека Конгресса», «Ленинградская публичная библиотека имени М. Е. Салтыкова-Щедрина» (1944), лекція «Библиотека Британского музея» (1930-ті рр.).

<sup>74</sup> «Об организации библиотечной прессы» (1930-і рр.), «Основные задачи и потребности областной научной библиотеки в отношении комплектования» (1934), «Об организации школьных библиотек» (1936), «О библиотечных кадрах», «К вопросу об организации подготовки библиотечных кадров» (1930-ті рр.), «О библиотечной технике» (1930-ті рр.), «Комплектование библиотек» (к. 1930–1940-і рр.), доповіді «Справочно-информационная работа библиотек, изб-читален» (1942), «Элементы справочно-информационной работы в отделах обслуживания» (1942), «Инструкция каталогизации книжных фондов библиотек» (1940-і рр.), «О систематическом каталоге» (1940-і рр.).

<sup>75</sup> «Методика проведения библиографических обзоров» (2 пол. 1940-х рр.), «О коллективном авторе» (1940-і рр.).

<sup>76</sup> Текст доповіді збережено в Особовому фонді В. Іваницького (НИОР РГБ. Ф. 388).

<sup>77</sup> В Особовому фонді В. Іваницького (Ф. 388) розміщено численні лекції В. Іваницького з історії російської та радянської, античної і зарубіжної літератури та матеріали до них, бібліографічні огляди та довідки з історії літератури, доповіді, прочитані на засіданні кафедри літератури Марійського педінституту. Також у фонді зберігається рукопис його ґрунтовної монографії «Книга в жизни и творчестве Горького», написаної у II пол. 1940-х – I пол. 1950-х рр., обсяг якої складає 768 арк.

<sup>78</sup> Бюро мало різну назву залежно від відомств, яким підпорядковувалось: у 1943–1945 рр. – Лекционное бюро при Народном Комиссариате Просвещения Марийской АССР, у 1945–1953 рр. – Лекционное бюро Управления культпросвет учреждений при Совете Министров Марийской АССР.

<sup>79</sup> В Особовому фондi (Ф. 388) зберігається текст однієї з його передач на радіо на тему «Кіплінг».

<sup>80</sup> Неопубліковані тексти перекладів зберігаються в Особовому фондi В. Іваницького (Ф. 388).

<sup>81</sup> Мансурова Л. Р. Личная библиотека В. Ф. Иваницкого в фондах Национальной библиотеки имени С. Г. Чавайна // Библиография. – 2012. – № 2. – С. 99–102.